

Důchody srozumitelně

Jak fungují, kolik stojí a co od nich čekat

Citujte: NIČ, Miloslav. *Důchody srozumitelně*. 1. vyd. Slaný: Miloslav Nič, 2026. ISBN 978-80-909954-3-7.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.21073410>

Naskenuj
a stáhni knihu

Celá kniha zdarma (PDF · ePub · HTML):

<https://vydavatelstvi.mila.guide/duchodove-zabezpeceni/> · Licence CC BY 4.0

OBČANSKÝ KOMPAS · KAPITOLA 4

Invalidní, pozůstalostní a další důchody

Důchod není jen pro toho, kdo se dožije 67. narozenin. Invalidní důchod, pozůstalostní důchody (vdovský, vdovecký, sirotčí), předčasný důchod po zprísnění 2023, typické mezery v pojištění a mezinárodní koordinace pro ty, kdo pracovali v zahraničí.

Miloslav Nič · Stav: 29. června

2026 · obcansky-kompas.mila.guide/duchodove-zabezpeceni/invalidni-pozustalostni

Stručně

Důchod není jen pro toho, kdo se dožije 67. narozenin. Český systém počítá i se situacemi, kdy člověk kvůli dlouhodobě nepříznivému zdravotnímu stavu nemůže pracovat naplno, přijde o partnera nebo rodiče, případně chce odejít do důchodu dříve. Kdo má dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav a ten mu výrazně omezuje pracovní schopnost, může mít při splnění potřebné doby pojištění nárok na **invalidní důchod**. Když člověku zemře partner nebo rodič, může dostat **pozůstalostní důchod**, tedy vdovský, vdovecký nebo sirotčí.

Vlastní pravidla má také **předčasný důchod**. Zpřísnění z října 2023 podle zákona 270/ 2023 Sb. ho výrazně omezilo. ¹²

Invalidní důchod pobírá v Česku 415–420 tisíc lidí. Invalidní důchod má tři stupně podle toho, o kolik procent člověku klesla pracovní schopnost. U I. stupně jde o pokles o 35–49 %, u II. stupně o 50–69 % a u III. stupně o 70 % a více. Invaliditu posuzuje posudkový lékař Institutu posuzování zdravotního stavu (IPZS), a o samotném důchodu rozhoduje Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ). ¹

Pozůstalostních důchodů – vdovských, vdoveckých a sirotčích – se vyplácí zhruba 640 tisíc. Údaj se vztahuje k roku 2025 a velká část z nich se vyplácí souběžně s vlastním starobním důchodem. Trvale se pozůstalostní důchod vyplácí jen při splnění dalších podmínek, například podle věku, invalidity nebo péče o dítě. V ostatních případech náleží po dobu jednoho roku od úmrtí partnera. ²

Pravidla pro **předčasný důchod** zpřísnil od října 2023 zákon 270/ 2023 Sb. Nově je potřeba 40 let pojištění místo dřívějších 35 let, tato podmínka ale začala platit až 1. 10. 2024. Do předčasného důchodu lze odejít nejvýše 3 roky před řádným důchodovým věkem, zatímco dříve to bylo až 5 let. Krácení předčasného důchodu je trvalé.

Mezery v pojištění znamenají, že se dané období nezapočítá do důchodu. Výsledkem pak může být nižší důchod. Typicky jde o studium po roce 2010, neevidovanou nezaměstnanost nebo pobyt v zahraničí bez koordinační dohody.

Podrobně

Invalidní důchod: tři stupně, jiný výpočet, jiné podmínky

Invalidní důchod upravují § 38–44 zákona č. 155/1995 Sb. Nárok může vzniknout člověku, kterému kvůli dlouhodobě nepříznivému zdravotnímu stavu klesla schopnost pracovat alespoň o 35 %. Podle míry tohoto poklesu se rozlišují tři stupně invalidity a každý z nich vede k jiné výši důchodu.¹³

Stupeň	Pokles pracovní schopnosti	Procentní výměra
I. stupeň	35–49 %	1/3 sazby III. stupně, tedy přibližně 0,50 % výpočtového základu za každý rok pojištění v roce 2026
II. stupeň	50–69 %	1/2 sazby III. stupně, tedy přibližně 0,75 % výpočtového základu za každý rok pojištění v roce 2026
III. stupeň	70 % a více	1,495 % výpočtového základu za každý rok pojištění u důchodů přiznaných v roce 2026; sazba je stejná jako u starobního důchodu

Základní výměra, tedy pevná část důchodu, je stejná jako u starobního důchodu a v roce 2026 činí 4 900 Kč. Skutečnou výši invalidního důchodu tvoří základní výměra a procentní výměra. U invalidního důchodu se do výpočtu započítává také doba, která by člověku do řádného důchodového věku ještě uplynula. Této době se říká dopočtená doba.

Právě dopočtená doba vysvětluje, proč mladý člověk, který se stane plně invalidním ve 25 letech, nedostane důchod vypočtený jen z několika málo odpracovaných let. Započítává se mu i období do dosažení důchodového věku podle zákona, konkrétně podle § 41 ve spojení s § 32 zákona č. 155/1995 Sb. Systém s ním tedy pro účely výpočtu počítá, jako by byl po tuto dobu pojištěn. Nejde o pevnou hranici 65 nebo 67 let, ale o důchodový věk stanovený zákonem.

Kdo nárok posuzuje

Invaliditu posuzuje posudkový lékař Institutu posuzování zdravotního stavu (IPZS). Vychází přitom z podkladů od ošetřujících lékařů. Žádost se podává na místně příslušné okresní správě sociálního zabezpečení (OSSZ); v Praze na Pražské správě sociálního zabezpečení (PSSZ), a v Brně na Městské správě sociálního zabezpečení (MSSZ). Podat ji lze také elektronicky přes ePortál České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ).

Od 1. 1. 2024 jsou tyto správy organizačními jednotkami jedné z pěti Územních správ sociálního zabezpečení (ÚSSZ). Posudek zpracovává IPZS a rozhodnutí o přiznání nebo zamítnutí důchodu vydává ústředí ČSSZ. Proti rozhodnutí lze podat námitky, o nichž rozhoduje ČSSZ, a poté se obrátit na soud. V praxi se mnoho sporů týká přesného zařazení do stupně invalidity, protože rozdíl 1 % může změnit výši důchodu.¹

Potřebná doba pojištění

Pro nárok na invalidní důchod nestačí samotné uznání invalidity. Člověk musí mít v Česku evidovanou také potřebnou dobu důchodového pojištění. Její délka záleží na věku:

Věk	Potřebná doba pojištění
Do 20 let věku	méně než 1 rok
20–22 let	1 rok
22–24 let	2 roky
24–26 let	3 roky
26–28 let	4 roky
Nad 28 let	5 let z posledních 10 let
Nad 38 let, od roku 2010	alternativně 10 let z posledních 20 let

Příklad

Mladý člověk po těžké autonehodě ve 22 letech může mít nárok na invalidní důchod III. stupně, pokud měl od nástupu do práce alespoň 2 roky pojištění a jeho pracovní schopnost klesla o 70 % a více. Systém mu dopočte chybějící roky: k přiznanému důchodu se přičte 1,495 % výpočtového základu za každý rok do dosažení důchodového věku. Tato sazba platí pro důchody přiznané v roce 2026 a důchodový věk může být u mladých ročníků i nad 65 let. Pro výpočet se tedy s člověkem počítá, jako by byl po zbývajících dobu „teoreticky pojištěn“. Právě to je jedna z nejdůležitějších sociálních pojistek proti ztrátě pracovní schopnosti.

Pozůstalostní důchody: vdovský, vdovecký, sirotčí

Když člen rodiny zemře, mohou mít jeho blízcí nárok na pozůstalostní důchod. Podmínkou je, že zesnulý už pobíral důchod, nebo splňoval podmínky pro nárok na starobní či invalidní důchod.²³

Vdovský a vdovecký důchod (§ 49–51 zákona č. 155/1995 Sb.)

Vdova nebo vdovec má po úmrtí manžela nebo manželky nárok na měsíční důchod po dobu jednoho roku. Od 1. 1. 2025 se tento nárok na základě zákona č. 417/2024 Sb. vztahuje také na partnera nebo partnerku podle zákona č. 123/2024 Sb. o partnerství a na registrovaného partnera nebo registrovanou partnerku podle předchozí úpravy. Na druha nebo družku, tedy na osoby žijící v nesezdaném soužití, nárok nevzniká.

Po prvním roce trvá nárok na vdovský nebo vdovecký důchod jen tehdy, pokud pozůstalá osoba splní některou z těchto podmínek:

Podmínka pro pokračování nároku

Pečuje o nezaopatřené dítě, nejčastěji do 26 let při studiu.

Pečuje o dítě nebo rodiče, kteří jsou závislí na pomoci jiné osoby ve stupni II, III nebo IV podle zákona o sociálních službách.

Sama je invalidní nebo sám je invalidní ve III. stupni.

Dovršil nebo dovršila věk o 4 roky nižší, než je důchodový věk pro muže stejného data narození, nebo vlastní důchodový věk, pokud je nižší podle § 50 odst. 2 zákona č. 155/1995 Sb.

Výše vdovského nebo vdoveckého důchodu se skládá ze základní výměry, která je stejná jako u ostatních důchodů, a z 50 % procentní výměry důchodu, na který měl zemřelý nárok. Tato část se s vlastním

důchodem pozůstalé osoby nesčítá v plné výši. Pokud pozůstalá osoba pobírá vlastní důchod, do výsledné částky se vezme vyšší z obou důchodů a k němu polovina nižšího. Podrobnější pravidla stanoví § 59 zákona č. 155/1995 Sb.

Sirotčí důchod (§ 52 zákona č. 155/1995 Sb.)

Na sirotčí důchod má nárok nezaopatřené dítě po zemřelém rodiči nebo po osobě, která mu nahrazovala rodičovskou péči. Nezaopatřené dítě je dítě do skončení povinné školní docházky a poté dítě, které studuje přiměřeně svému věku. Při studiu na střední nebo vysoké škole může nárok trvat nejdéle do 26 let.

Výše sirotčího důchodu se skládá ze základní výměry a ze 40 % procentní výměry starobního nebo invalidního důchodu III. stupně, na který zemřelý měl nebo by měl nárok. U oboustranně osiřelého dítěte se z vyššího z obou důchodů počítá základní i procentní výměra v plné výši. Z nižšího důchodu se podle § 59 zákona č. 155/1995 Sb. počítá jen procentní výměra.

Jak podat žádost

Žádost o pozůstalostní důchod lze podat osobně na místně příslušné okresní správě sociálního zabezpečení (OSSZ); v Praze na Pražské správě sociálního zabezpečení (PSSZ), a v Brně na Městské správě sociálního zabezpečení (MSSZ). Tyto správy jsou od 1. 1. 2024 organizačními jednotkami jedné z pěti Územních správ sociálního zabezpečení (ÚSSZ). Žádost lze podat také elektronicky přes ePortál České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ).

U vdovského nebo vdoveckého důchodu se obvykle dokládá doklad totožnosti, úmrtní list a oddací list, případně doklad o registrovaném partnerství. U sirotčího důchodu se dokládá rodný list dítěte. Zpětně lze o dávku žádat až 5 let.

Důležitá je také obnova nároku. Pokud vdovský nebo vdovecký důchod zanikl, platí od 1. 1. 2025 podle novely č. 417/2024 Sb. 5letá lhůta, během níž se nárok může obnovit. Dříve byla tato lhůta jen 2 roky. K obnově ale nedochází automaticky: je třeba o ni znovu požádat a doložit splnění některé z podmínek podle § 50 odst. 2. ²

Zápočet doby studia a další „tiché mezery“ v pojištění

Zvláštní pozornost si zaslouží období, kdy člověk důchodové pojištění neplatí, ale za určitých podmínek se mu přesto alespoň částečně počítá do nároku na důchod. Takovým obdobím se říká náhradní doba pojištění. Pravidla se v čase zpřísnila:

Období	Jak se započítává
Studium po 18. narozeninách	Doby získané před 1. 1. 2010 se počítají jako náhradní doba pojištění, nejvýše 6 let po 18. roce věku a v rozsahu 80 %. Doby studia od 1. 1. 2010 se ve starobním důchodu nezapočítávají vůbec, s výjimkou přípravy na budoucí povolání před 18. rokem věku.
Výjimka od 1. 1. 2026	Novela č. 417/2024 Sb. zavedla, že úspěšně dokončené první prezenční doktorské studium na vysoké škole v ČR se nově počítá jako náhradní doba pojištění, a to až 4 roky. Toto pravidlo se uplatní u důchodů přiznaných od roku 2026. Ostatní studenti, tedy studenti středních škol a běžného vysokoškolského studia, nemají za tyto roky žádný zápočet, pokud nepracují nebo si neplatí dobrovolné pojištění.
Evidence na úřadu práce	Plně se započítává doba, kdy nezaměstnaný pobírá podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. Doba v evidenci bez podpory se započítává jen omezeně: z doby před 55. rokem věku nejvýše 1 rok a v součtu s dobou po 55 letech nejvýše 3 roky.
Péče o dítě do 4 let	Jde o náhradní dobu pojištění v plné výši, takže se počítá jako doba pojištění.
Péče o osobu závislou	Také může jít o náhradní dobu pojištění, pokud jsou splněny podmínky podle § 5 odst. 2 zákona.
Doba práce nebo pojištění v zahraničí	Hodnotí se podle koordinačních pravidel Evropské unie, konkrétně podle nařízení 883/2004, nebo podle bilaterálních, tedy dvoustranných smluv ČR. Rozhodující je práce nebo pojištění v zahraničí, nikoli samotný pobyt v zahraničí.

Tip

Každý občan si může od 1. 1. 2026 u České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ), vyžádat takzvaný informativní výpis konta. Jde o přehled dob důchodového pojištění. Dříve se používal název IOLDP, informativní osobní list důchodového pojištění. Výpis lze získat především elektronicky přes ePortál ČSSZ, konkrétně ve službě „Moje konto“ a v Informativní důchodové aplikaci IDA. Tento výpis slouží jako základní kontrola důchodového pojištění. Pokud v něm chybí roky – například studium v 90. letech, práce v zahraničí nebo delší období bez pojištění – je vhodné je řešit s předstihem, dokud ještě existují doklady. Podrobně v kapitole 12.

Předčasný důchod po zpřísnění v roce 2023

Předčasný důchod umožňuje odejít do důchodu dříve než v řádném důchodovém věku. Cenou je trvalé krácení procentní výměry, tedy části důchodu odvozené od výdělků a doby pojištění. Zpřísnění podle zákona č. 270/2023 Sb., účinného od října 2023, reagovalo na rychlý nárůst předčasných odchodů v době inflační krize a na tlak na státní rozpočet. Pozdější reforma z roku 2024 podle zákona č. 417/2024 Sb. se věnovala především zápočtu, věku odchodu a náročným profesím.

4

Parametr	Před zpřísněním do 9/2023	Po zpřísnění od 10/2023
Maximální předstih	až 5 let před řádným věkem	maximálně 3 roky
Minimální doba pojištění	35 let	40 let; účinnost této podmínky byla odložena na 1. 10. 2024
Krácení procentní výměry	0,9 % za prvních 360 dnů, 1,2 % za 361.–720. den a 1,5 % od 721. dne, vždy za každých započatých 90 dnů	1,5 % za každých započatých 90 dnů předstihu
Valorizace v čase do řádného věku	obecná pravidla; zvyšuje se i procentní výměra	do dosažení důchodového věku se zvyšuje pouze základní výměra

Tip

Od 1. 1. 2026 platí novinka podle zákona č. 417/2024 Sb. Kdo před odchodem do předčasného důchodu získal alespoň 45 let doby pojištění, tomu se procentní výměra krátí jen o 0,75 % za každých započatých 90 dnů předstihu. To je polovina standardní sazby. Do těchto 45 let se ale počítá jen výdělečná činnost a vybrané náhradní doby pojištění: péče o dítě, péče o závislou osobu a základní vojenská služba. Doba studia ani doba evidence na úřadu práce se do nich nezapočítává. Pro řadu lidí v manuálních profesích může jít o rozhodující parametr.

U předčasných důchodů je klíčové, že krácení je trvalé. Kdo odejde do předčasného důchodu v 62 letech, bude mít o příslušné procento nižší důchod i v 80 letech. Naopak člověk, který po vzniku nároku na starobní důchod důchod nepobírá a dál pracuje, využívá takzvaný odložený důchod. Za každých 90 kalendářních dnů této výdělečné činnosti se mu procentní výměra zvýší o 1,5 % výpočtového základu. Toto zvýšení se mu pak vyplácí doživotně.

Příklad

Modelový muž narozený v roce 1965, se 42 lety pojištění a průměrnou mzdou 35 000 Kč měsíčně, může teoreticky odejít v 62 letech do předčasného důchodu místo v 65 letech do řádného důchodu. Tři roky předstihu znamenají 13 započatých 90deních úseků $\times 1,5 \%$, tedy krácení o 19,5 %. Rozdíl vychází asi na 3 000 Kč měsíčně méně po celý zbytek života. Rozhodování je proto výměnou mezi 3 roky navíc strávenými v důchodu a celoživotně nižší částkou. V tomto příkladu vychází spíše výhodně počkat na řádný důchod, s výjimkou velmi nepříznivých zdravotních okolností. Právě proto zákonodárce v roce 2023 zasáhl do předčasných důchodů: šlo o sociální ale i fiskální kotvu, které mělo brzdit tlak na veřejné finance.

Odborný pohled

Skokové zpřísnění předčasných důchodů hodnotí část odborné veřejnosti, například výzkumníci z institutu IDEA při CERGE-EI, jako nezbytnou brzdu proti masivním odchodům do penze v době inflační krize. Tyto odchody podle nich ohrožovaly udržitelnost veřejných financí. Vědecké studie zároveň upozorňují, že samotné ztížení vstupu do předčasného důchodu nestačí. Systém potřebuje srozumitelnější pravidla, podle nichž se důchody zvyšují, a také pozitivní motivaci

k delší pracovní aktivitě, aby lidé viděli finanční přínos odloženého důchodu.⁶

Mezinárodní systematický přehled autorů Pilipiec a kol., publikovaný v roce 2021 v časopise *Journal of Population Ageing*, navíc ukazuje, že posouvání věku odchodu do důchodu musí doprovázet prevence a podpora zdraví pracujících. Jinak se u zranitelných skupin může projevit zhoršené zdraví a riziko předčasného odchodu z trhu práce.⁷

Důchody a mezinárodní koordinace krátce

Pokud člověk pracoval v několika zemích Evropské unie, uplatní se pravidla koordinace sociálního zabezpečení podle nařízení (ES) č. 883/2004. Ta zajišťují, že každý stát vyplácí poměrnou část důchodu podle let odpracovaných v dané zemi. Podobný princip platí mimo Evropskou unii na základě bilaterálních, tedy dvoustranných smluv ČR, například s USA, Izraelem nebo Kanadou.

Žádost se podává v zemi bydliště. Ta ji přepošle do dalších států, v nichž člověk pracoval nebo byl pojištěn. Detaily a formuláře má ČSSZ v sekci „mezinárodní smlouvy“.⁵

Zdroje

- 1 ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. ČSSZ – *Invalidní důchody*. [k 2026-05-12]
<https://www.cssz.cz/invalidni-duchod>
- 2 ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. ČSSZ – *Pozůstalostní důchody*. [k 2026-05-12]
<https://www.cssz.cz/pozustalostni-duchody-podrobne>
- 3 (1995). *Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění – relevantní ustanovení k invalidním, pozůstalostním a předčasným důchodům a k náhradním dobám pojištění*. [k 2026-05-12]
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-155>
- 4 (2023). *Zákon č. 270/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění (zprůsnění předčasných důchodů)*. [k 2026-05-12]
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2023-270>
- 5 (2004). *Nařízení (ES) č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení*. [k 2026-05-12]
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0883>

- 6 IDEA PŘI CERGE-EI. (2025). *Jaké další reformy vyžaduje důchodový systém? (policy brief)*. [k 2026-05-12]
https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_PB_Duchody_0904.pdf
- 7 PILIPIEC, P., GROOT, W. & PAVLOVA, M. (2021). *The Effect of an Increase of the Retirement Age on the Health, Well-Being, and Labor Force Participation of Older Workers: a Systematic Literature Review*. [k 2026-05-12]
<https://doi.org/10.1007/s12062-020-09280-9>